

ВІДГУК

офіційного опонента д-ра мед. н., професора, директора КНП «Клінічна лікарня «Психіатрія», завідувача кафедри загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології Національного університету охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика,

Мішиєва В'ячеслава Даниловича

на дисертаційну роботу аспірантки Коваленко Наталі Володимирівни
на тему: **«КЛІНІКО-ПСИХОПАТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНИХ ТА ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕНЬ У ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ДІАГНОСТИКА, КЛІНІКА, ПСИХОПРОФІЛАКТИКА, ЛІКУВАННЯ)»**, подану до спеціалізованої Вченої ради К 26.620.01 при ДУ «НДІ психіатрії МОЗ України» на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за фахом 14.01.16 – психіатрія

Актуальність теми дисертації. Дисертаційна робота Коваленко Н.В. представляє достатньо актуальне дослідження в галузі сучасної психіатрії та психотерапії, зокрема, в контексті розробки проблематики клініко-психопатологічних особливостей психічних та поведінкових порушень і розладів (ПППіР) у внутрішньо переміщених осіб (ВПО), оскільки в останні десятиліття у світі спостерігається збільшення кількості військових, політичних конфліктів, техногенних і природних катастроф, що активує масштабні міграційні процеси та негативно впливає на фізичне і психічне здоров'я людини. В цьому сенсі Україна не стала винятком, у зв'язку з тривалим військовим протистоянням з боку незаконних збройних формувань на сході країни при повній підтримці Російської Федерації.

Наукові дослідження низки зарубіжних і вітчизняних авторів виявили у 75,9 % переселенців порушення адаптації та емоційні розлади різного ступеня тяжкості, 49 % обстежених, які самостійно звертались по медичну допомогу, мали психосоматичні скарги, а 9,4 % – виражену тривожну симптоматику. У зв'язку з цим, невирішеними постають питання оптимізації

діагностичного і лікувального комплексу заходів у ВПО з психічними та поведінковими порушеннями і розладами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Українського НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України (нині – ДУ «НДІ психіатрії МОЗ України») за темою «Розробка моделі медико-соціального менеджменту посттравматичних психічних порушень у учасників бойових дій та осіб, тимчасово переселених із зони бойових дій і окупованих територій (профілактика, діагностика, лікування, реабілітація, експертиза)» (номер державної реєстрації – 0115U001445). Дисертантка є співвиконавцем даного дослідження.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Всі наукові положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, спираються на достатній обсяг клінічного матеріалу, є аргументованими, відповідають поставленій меті та завданням дослідження. Обґрунтованість та достовірність наукових положень і висновків, викладених у дисертації, базуються на результатах клінічного обстеження 245 внутрішніх мігрантів. Слід зазначити, що висновки дисертаційного дослідження цілком логічні, оскільки ґрунтуються на раціональному використанні статистичних методів.

Дослідження, які містяться у дисертації, є погодженими з Комісією з питань біоетичної експертизи та етики ДУ «Науково-дослідний інститут психіатрії МОЗ України», не містять даних, які суперечать сучасним вимогам біоетики та медико-етичних норм. Достовірність статистичних даних забезпечена використанням надійних методів.

Новизна дослідження та одержаних результатів.

Проаналізувавши здобутки дисертаційного дослідження, варто відмітити наступні результати, що мають наукову новизну.

Авторкою уперше в Україні виявлено феноменологічний спектр і предиспозиційні чинники формування порушень і розладів психіки та поведінки у ВПО. Уперше дисертанткою встановлено, які з виявлених психічних та поведінкових феноменів виникли внаслідок психотравмуючої ситуації у зв'язку з вимушеною внутрішньою міграцією. Також уперше на підставі отриманих даних нею розроблено та впроваджено ефективну систему діагностики, психопрофілактики та оптимізації надання спеціалізованої психіатричної допомоги ВПО з ПППіР.

Теоретичне значення отриманих результатів.

У результаті проведених наукових пошуків авторкою розширено уявлення щодо феноменологічного спектру й предиспозиційних чинників формування порушень і розладів психіки та поведінки у ВПО, їх стан здоров'я та якості життя, а також взаємозв'язок цих показників з соціально-демографічними характеристиками, клініко-анамнестичними, клінічними даними і тривалістю їх вимушеного переміщення. Також уперше розширено розуміння ефективної стратегії психопрофілактики та оптимізації надання спеціалізованої психіатричної допомоги переселенцям.

Практичне значення отриманих результатів.

Практично значущим є визначення предиспозиційних чинників та клініко-психопатологічних особливостей ПППіР у ВПО з диференціацією за наявності/відсутності провідної соматичної або психічної патології, а також динаміки зазначених феноменів в залежності від тривалості вимушеного переселення, інших соціально-психологічних факторів. Вона полягає у розробці та впровадженні ефективної системи діагностики, психопрофілактики й оптимізації надання спеціалізованої психіатричної допомоги ВПО з ПППіР, яка відрізнялась комплексністю, багаторівневою диференційованістю та етапністю. Цінним у практичному аспекті є також запропонована авторкою система профілактики формування зазначених порушень і розладів, спрямованих на збереження психічного здоров'я тимчасово переміщених осіб.

Рекомендації щодо використання результатів дисертаційного дослідження в практиці.

Результати дисертаційного дослідження мають важливе практичне значення як для закладів охорони здоров'я, так і профільних кафедр вишів України. Отримані дані стосовно предиспозиційних чинників та клініко-психопатологічних особливостей ПППіР у ВПО, динаміки зазначених феноменів в залежності від тривалості вимушеного переселення, інших соціально-психологічних факторів сприяють підвищенню якості клінічної діагностики порушень психічного здоров'я, дозволяють прогнозувати їх психосоціальні наслідки та збільшити ефективність їх лікування. Одержані результати дисертаційної роботи також мають важливе практичне значення для навчального процесу на профільних кафедрах вишів України: Харківської медичної академії післядипломної освіти, Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця.

Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях.

За темою дисертації опубліковано 15 наукових праць, з яких 6 статей – у фахових журналах і виданнях, затверджених МОН України та включених до наукометричних баз даних (1 стаття – розділ монографії); з них у міжнародних фахових журналах – 3 статті; 9 тез доповідей – у матеріалах наукових конференцій, конгресів; результати роботи доповідались на наукових конференціях міжнародного та загальнодержавного рівнів.

Структура та зміст тексту дисертації. Дисертаційна робота Коваленко Н.В. має традиційну структуру наукового рукопису, викладена на 173 сторінках (разом зі списком використаних джерел), складається з анотації двома мовами, списку публікацій авторки, переліку умовних позначень та скорочень, вступу, аналітичного огляду наукової літератури, 3 розділів власних досліджень, аналізу й узагальнення результатів дослідження, висновків і списку використаних джерел. Дисертація ілюстрована 36 таблицями та 11 рисунками. Список використаних джерел

містить 237 джерел, з них – 112 кирилицею, 125 – латиницею.

Загальна характеристика роботи.

У вступі авторка чітко обґрунтувала актуальність проблеми, науково і коректно сформулювала мету, висвітлила наукову новизну, практичну значущість роботи і особистий її внесок, а також навела відомості про апробацію результатів дисертації. Вимоги щодо кількості публікацій у вітчизняних та міжнародних виданнях виконані в повному обсязі.

У першому розділі, присвяченому огляду літератури, аспірантка ґрунтовно проаналізувала достатню кількість джерел, в тому числі закордонних, присвячених дослідженню сучасного стану проблеми розповсюдженості, етіопатогенезу, діагностики, клініки та лікування психічних та поведінкових порушень і розладів у вимушених мігрантів як в Україні, так і світі в цілому. На основі переконливих даних, вивчено причинно-наслідковий зв'язок між клініко-психопатологічними проявами досліджуваних психічних нозологій та тривалістю переміщення, наявними складнощами соціальних, культуральних, економічних, медичних питань, а також доведено важливість і необхідність вивчення проблеми ранньої діагностики, клініко-психопатологічних особливостей, профілактики й оптимізації лікування ПППіР у ВПО.

Представлений дисертанткою огляд літератури демонструє її обізнаність у проблемі, показує вміння аналізувати складні та суперечливі дані.

Крім того, Коваленко Н.В. була розроблена робоча дослідницька *гіпотеза* щодо теоретичної моделі базових принципів формування патогенезу ПППіР у переселенців.

У другому розділі представлена загальна схема організації наукової роботи, описані її етапи, матеріали та наведені методики, які були включені в розроблений дисертанкою дослідницький інструментарій. Авторка чітко описала запропонований підхід до дизайну дослідження, етапність його проведення та соціально-демографічну структуру обстежених. Усі ВПО (130

осіб) за ознакою провідної патології або її відсутності були умовно поділені на 3 групи: з соматичною патологією, психічною патологією, «умовно» здорові.

Використані методи (клініко-анамнестичний, соціально-демографічний, клініко-психопатологічний, психодіагностичний і статистичний) є цілком правомірними та створюють підставу для формулювання логічних і достовірних висновків на основі отриманих результатів.

Також у цьому розділі наведено особливості впливу соціально-демографічних факторів на формування психічних та поведінкових порушень і розладів у ВПО: більше 2/3 переселенців зіткнулись із значними психосоціальними, матеріальними та соціально-економічними труднощами, які негативно діяли на задоволення навіть базових вітальних потреб повноцінного функціонування особистості, індуктуючи формування ПППіР на тлі хронічного стресового стану. Спектр розладів психіки та поведінки у ВПО включав тривожний, генералізований тривожний, змішаний тривожний та депресивний, адаптаційні й інші змішані тривожні порушення і розлади; депресивні епізоди легкого та помірного ступенів; розлади психіки та поведінки внаслідок вживання речовин (алкоголю), пов'язаного зі шкодою для здоров'я; розлади харчування, посттравматичний стресовий розлад.

У третьому розділі наведені клініко-психопатологічні особливості психічних та поведінкових порушень і розладів у ВПО. Дисертанткою було діагностовано також низку порушень психіки та поведінки за шифрами Z56-Z72 (за МКХ-10). Крім того, авторка вказує на негативну акумуляцію психосоціальних, медичних проблем у переміщенні та необхідність адекватного працевлаштування і соціально-економічної підтримки ВПО. Клінічно виражена депресія спостерігалася у 26,3% ВПО, а на її субклінічну форму припало 10,5%.

Таким чином, зміст третього розділу дисертації повністю підтвердив наукову робочу гіпотезу авторки про системний вплив на ВПО біологічних,

психологічних, соціальних предиспозиційних чинників на тлі тривалої психотравмуючої стресової ситуації, який супроводжується формуванням ПППіР.

У четвертому розділі дисертаційної роботи дослідниця представила принципи формування, результати впровадження та оцінку ефективності системи лікувально-діагностичних та профілактичних заходів у ВПО з ПППіР. Оцінка ефективності системи проводилась дисертанткою за аналізом динаміки показників якості життя та ступеня емоційного стресу. Найбільш значущі зміни мали місце в категоріях: психічне здоров'я, соціальне та емоційне функціонування, життєва активність. Також значно знизились показники тривоги й депресії. Таким чином, згідно отриманих результатів впроваджена запропонована комплексна багаторівнева диференційована етапна система психопрофілактики та оптимізації надання спеціалізованої психіатричної допомоги внутрішнім мігрантам з ПППіР виявилась ефективною.

В аналізі та узагальненні результатів дослідження здобувачка проаналізувала ключові положення роботи, порівнявши їх з результатами попередніх досліджень та висвітливши наукову новизну і практичну її цінність.

Результати дисертаційної роботи сформульовано у 5 висновках, які повністю відповідають поставленій меті, задачам і змісту дисертації. Практичні рекомендації, надані автором, змістовні, логічні та мають конкретне застосування у сучасній психіатричній клінічній практиці.

Завершеність дисертаційної роботи та зауваження щодо її змісту і оформлення

В результаті аналізу змісту дисертаційної роботи істотних зауважень немає. Позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, слід зазначити, що в її тексті мають місце деякі орфографічні та стилістичні помилки. Вказане зауваження не зменшує значущість наукової праці.

Дисертація є цілісною і завершеною роботою, виконаною згідно з поставленою метою та визначеними задачами. Оформлення роботи і анотація відповідає усім вимогам МОН України для дисертаційних досліджень відповідного рівня. Дисертанту пропонується надати відповіді на наступні запитання:

1. Чому саме вік респондентів від 18 до 60 років став одним із критеріїв включення до дослідження?
2. Яке було відношення хворих до проведення обстеження у зв'язку з відповідною затратою часу?
3. Які з психічних та поведінкових порушень і розладів у ВПО, на вашу думку, були найнебезпечнішими як для самих пацієнтів, так і для оточуючих?
4. Хто із спеціалістів у закладах охорони здоров'я може впроваджувати психотерапевтичну програму та психопрофілактику психічних і поведінкових порушень і розладів у ВПО?

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» Міністерства освіти і науки України.

В цілому, аналіз рукопису дисертації Коваленко Наталі Володимирівни «Клініко-психопатологічні особливості психічних та поведінкових порушень у тимчасово переміщених осіб (діагностика, клініка, психопрофілактика, лікування)» дозволяє констатувати, що здобуток дисертантки відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук, які визначені «Порядком присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка Коваленко Наталя Володимирівна заслуговує на

присудження наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю
14.01.16 – психіатрія.

**Директор КНП «Клінічна лікарня «Психіатрія»»,
завідувач кафедри загальної, дитячої, судової
психіатрії і наркології Національного університету
охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика,
доктор медичних наук, професор,
заслужений лікар України**

В.Д. Мішиєв